

"leyse bi-me'mûn" (güvenilir değil), "met-rûkü'l-hadîs" (hadisi kabul edilmez) gibi hükümler vererek rivayet ettiği hadisleri kesinlikle reddederler. İbn Adî, Ebû Mihnef'in aşırı bir Şii olduğunu söyler ve rivayetlerinin hiçbir senede dayanmadığını belirtir. Zehebî kendisinden "Râfizi" diye söz ederek onu Seyf b. Ömer, Abdullah b. Ayyaş ve Avâne b. Hakem ile aynı seviyede kabul eder.

Ebû Mihnef'in ridde* savaşları, Suriye ve Irak'ın fethi, Cemel, Sıffin ve Hâricîler gibi konular başta olmak üzere hicretin ilk asrındaki muhtelif hadiselerle dair otuz üç kitap veya risâle kaleme aldığı ileri sürülmektedir. Bir kısmı ona nisbet edilen veya sonradan yapılan ilâvelerle tahrire uğrayan bu eserlerde çoğu kendi yaşadığı döneme ait olmak üzere Hâricîler'in ve Şiîler'in isyanlarına yer verilmiştir. Onun bâriz vasfı, eserlerine İslâmiyet'in ilk devrine ait olaylarla değil fetihlerle başlamış olması ve esas olarak Sıffin Savaşı'ndan itibaren içinde yaşadığı dönem hakkında bilgi vermesidir. Taberî, hicrî 132 (749-50) yılına kadar cereyan eden olayları onun eserlerinden almıştır. Kabilesi Ezd'in rivayetlerine güvenen Ebû Mihnef, eserlerinde Kûfe mektebi yanında Temîm, Hemdân, Tay ve Kinde kabileleriyle Şa'bî'nin ve Medine mektebinin rivayetlerine de yer vermiştir. Ebû Mihnef, Emevîler'e karşı Hz. Ali taraftarlarını desteklemekle birlikte rivayetlerinde hizipçi ve gerçekleri tahrire mütemayil değildir. Ancak hoşuna gitmeyen bazı olaylarla ilgili olarak sustuğu söylenebilir. Eserlerinde canlı anekdotlara, heyecanlı hutbelere ve şiirlere yer vermiştir. Bu bakımından gece sohbetlerinde okunan hikâyelerle (semer) eski Arap kabile savaşlarını konu alan rivayetlerin (eyyâmü'l-Arab*) tesiri altında kalmıştır. İbnü'n-Nedîm onu Irak bölgesi tarihini en iyi bilen tarihçi olarak zikreder. Belki de bundan dolayı şarkiyatçılar kendisine çok önem vermişler ve eserleri üzerinde geniş araştırmalar yapmışlardır. Wellhausen'in eserlerinde Ebû Mihnef'in rivayetleri büyük yer tutar. Ursula Sezgin de onunla ilgili olarak *Abû Mihnaf Ein Beitrag zur Historiographi der umayyadischen Zeit* (Leiden 1971) adlı önemli bir çalışma yapmıştır.

Eserleri. 1. *Maḳtelü'l-Ḥüseyn* (Maḣra'u'l-Ḥüseyn ve mâ cerâ lehû veya *Aḥbâru maḳtelü'l-Ḥüseyn*). Kerbelâ Vak'a-sı'na dair olan bu kitabın çeşitli yazma nüshaları vardır. Eser Necef (1343, 1347)

ve Küveyt'te (1987) yayımlanmıştır. 2. *Ḥaberü'l-Muḥtâr ve İbn Ziyâd*. Muhtâr es-Sekaff ile Ubeydullah b. Ziyâd hakkındadır. 3. *Sîretü'l-Ḥüseyn*. 4. *Kitâbü's-Şiffîn*. İbn Ebû Hadîd, *Şerḥu Nehci'l-belâğa*'sında bu eserin bazı bölümlerini iktibas etmiştir. 5. *Kitâbü'l-Gârât*. 6. *Aḥbârü'l-Emeviyyîn*. Fuat Sezgin tarafından yayımlanmıştır (Leiden 1972; eserlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 308-309).

Kaynaklarda zikredilen diğer eserlerinin (bk. U. Sezgin, s. 99 vd.) zamanımıza intikal etmediği anlaşılmaktadır. Ancak Taberî, Belâzürî, Mes'ûdî gibi tarihçiler Ebû Mihnef'in eserlerinden faydalanmışlardır (bk. a.g.e., s. 39-63).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Maîn, *et-Târîḥ*, II, 500; Ukaylî, *ed-Du'afâ*, IV, 18-19; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, VII, 182; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2110; Dârekutnî, *ed-Du'afâ*, s. 146; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 136-137; Yâkût, *Mu'cemül-üdeba*, XVII, 41-43; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 419-420; a.mlf., *Târîḥü'l-İslâm: sene 141-160*, s. 571; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 301-302; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 492-493; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 225-226; Brockelmann, *GAL*, I, 64; *Suppl.*, I, 101-102; *İzâhu'l-meknûn*, II, 178; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 841-842; Abdülazîz ed-Dürî, *Baḥşün fi neş'eti 'ilmi't-târîḥ inde'l-Arab*, Beyrut 1960, s. 35-36; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. VII-IX; Sezgin, *GAS*, I, 308-309; Ursula Sezgin, *Abû Mihnaf*, Leiden 1971; N. Ahmed Faruqî, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 287-302; Seyyid Hasan es-Sadr, *Te'stîsü's-Şî'a*, Beyrut 1981, s. 235-237; Şâkir Mustafa, *et-Târîḥü'l-Arabî ve'l-mü'errîḥûn*, Beyrut 1983, I, 177-179; Muhammed Cäsîm Hammâdî, *Mevâridü'l-Belâzürî 'ani'l-üsreti'l-Emeviyye fi Ensâbi'l-eşraf*, Mekke 1986, I, 327-329; Seyyid Ali Mirşerîfî, "Ebû Mihnef ve Sergüzeşt-i maktel-i vey", *Âyine-i Pijûheş*, I/2, Kum 1369 hş., s. 135-144; R. B. Serjant, "Ursula Sezgin: Abû Mihnaf: Ein Beitrag zur Historiographi der umayyadischen Zeit", *BSOAS*, XXXVIII (1975), s. 444-445; "Ebû Mihnef", *IA*, IV, 39; H. A. R. Gibb, "Abû Mikḥnaf", *EI*² (İng.), I, 140.

SELMAN BAŞARAN

EBÜ MİŞHAL el-A'RÂBİ

(أبو مسحل الأعرابي)

Ebû Muhammed Abdülvehhâb (Abdullâh) b. Harîş Ebû Mişhal el-Hemedânî el-A'râbî (ö. III./IX. yüzyılın ortaları [?])

Dil ve kıraat âlimi.

Babasının asıl adı Ahmed olup Harîş onun lakabıdır. Kendisi de Ebû Mişhal lakabıyla meşhur olmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakta, 170

(786) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Necid'de yaşayan Benî Rebîa'ya mensup bir bedevîdir. Hemedânî nisbesini sonraları Hemedan'a yerleşmesi sebebiyle aldığı sanılan Ebû Mişhal'in Bağdat'a Halife Me'mûn'un (813-833) veziri Hasan b. Sehl'e elçi olarak gittiği bilinmektedir. Kendisinden lugat, nahiv ve Kur'an ilimlerini okuduğu Ali b. Hamza el-Kisâ'den daha çok kıraate dair rivayette bulunmuş, Ali b. Mübârek el-Ahmer'den de nahivde şâhid* olarak kullanılan 40.000 beyit rivayet etmiştir. Ebû'l-Abbâs Sa'leb, İshak b. Ziyâd el-A'râbî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Sehl ve kıraat âlimi Muhammed b. Yahyâ el-Kisâ kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Kaynaklarda Ebû Mişhal'in Kur'an-ı Kerim'i, onun vücûh ve i'râbını iyi bildiği, Kûfe okulunun önde gelen kıraatçileri arasında sayıldığı kaydedilmektedir. Ebû Bekir el-Enbârî'nin dediğine göre meşhur dil âlimi Sa'leb, çağdaşı Ebû Mişhal'in Ali b. Mübârek el-Ahmer'den rivayet ettiği beyitleri kendisinden dinleyerek rivayet etmediğine çok pişman olduğunu söylemiştir. Ebû Mişhal nahiv ve lugatla da meşgul olmuş, ayrıca talebelerine kıraat dersleri vermiştir.

Bazı kaynaklarda muhtelif beyitleri zikredilen Ebû Mişhal'in nerede ve ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemekte, III. (IX.) yüzyılın ortalarına doğru vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Eserleri. Cähiliye devriyle İslâm'ın ilk yıllarına ait bedevîlerin çok zengin lugat malzemesini ihtiva eden *Kitâbü'n-Nevâdir* adlı eseri İzzet Hasan tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Dımaşk 1380-1381/1961). Ebû Mişhal'e nisbet edilen *Kitâbü'l-Garîb*'in ise günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Mişhal el-A'râbî, *Kitâbü'n-Nevâdir* (nşr. İzzet Hasan), Dımaşk 1380-81/1961, nâşirin mukaddimesi, I, 5-30; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-lugaviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1392/1973, s. 135; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 52; Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, XI, 25; İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*' (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1386/1967, s. 159, 162; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruwât*, II, 218; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 478; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, II, 123; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 637; Kehhâle, *Mu'cemül-mü'ellifîn*, VI, 218; Sezgin, *GAS*, VIII, 43-44; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 182; Ömer Ferruh, *Târîḥü'l-edeb*, II, 223-225.

HÜSEYİN ELMALI